

P. G. C. van Schie, ed., *Tussen polarisatie en Paars. De 100-jarige verhouding tussen liberalen en socialisten in Nederland* (Kampen: Kok Agora, 1995, 200 blz., f35,-, ISBN 90 391 0637 1).

Al legden de betrokken politici er veel nadruk op dat het hier ging om een 'gewoon kabinet', de totstandkoming van de paarse coalitie in 1994 werd door velen toch als iets speciaals gezien. Voor het eerst sinds mensenheugenis werd de christen-democratie naar de oppositie-bankjes verdreven, en kwamen de 'erfvijanden' VVD en PvdA tot een voorheen onmogelijk geachte samenwerking. De bundel *Tussen polarisatie en paars*, op initiatief van het wetenschappelijk bureau van de VVD tot stand gekomen, laat zien dat het unieke karakter van de paarse coalitie ook historici heeft kunnen inspireren. In een reeks geschiedkundige opstellen is getracht de paarse alliantie van VVD en PvdA te plaatsen tegen de achtergrond van de verhouding tussen liberalen en socialisten gedurende de afgelopen honderd jaar. De historische artikelen worden aangevuld met enkele meer politicologische en politieke essay's. De van de opiniepagina's bekende politicoloog Van der List (Teldersstichting) buigt zich bijvoorbeeld over de vraag of de paarse coalitie valt te beschouwen als resultaat van het failliet van de sociaal-democratie. Hij geeft hierop een genuanceerd antwoord, waarbij hij ideologische veranderingen in zowel PvdA als VVD van invloed acht op de totstandkoming van Paars. Bolkestein beantwoordt deze vraag eenzijdiger, zoals dat van een politicus ook te verwachten valt: in de bundel is een triomfalistisch getinte toespraak opgenomen, waarin de VVD-leider betoogt dat het de ideologische heroriëntatie van de PvdA was, die Paars mogelijk maakte. Een dergelijk politiek verhaal dissonneert enigzins in dit geheel van historische beschouwingen, studies die zelf overigens ook maar ten dele als een geheel zijn te beschouwen. Zoals wel vaker in bundels, lopen vraagstelling, benaderingswijze, opbouw en omvang van de bijdragen nogal uiteen. Daarnaast valt op, dat de liberale visie op de sociaal-democratie (in vier bijdragen) veel uitgebreider wordt behandeld dan omgekeerd de socialistische visie op het liberalisme, waaraan geen afzonderlijke beschouwing is gewijd.

Van Schie bespreekt in twee artikelen de houding van de Liberale Staatspartij en de Vrijzinning-Democratische Bond ten opzichte van de SDAP. Binnen de LSP waren zowel rabiate anti-socialisten als voorstanders van samenwerking met de SDAP aanwezig. Steeds bleef er echter een meerderheid die toenadering tot de socialisten afwees, ook al bewoog de SDAP zich in de jaren dertig duidelijk in reformistische richting. De VDB had gedurende de jaren twintig als één van de weinige partijen gepleit voor opnemings van sociaal-democraten in de regerings-coalitie. Vreemd genoeg nam de partij afstand van de SDAP juist op het moment dat die zich gematigder ging opstellen. Van Schie verklaart deze opmerkelijke ontwikkeling uit het toetreden van de VDB tot het tweede kabinet-Colijn (1933), en hij onderschrijft dan ook de verwijten, toentertijd door teleurgestelde socialisten aan het adres van de VDB gemaakt: de vrijzinnig-democraten zouden hun oude liefde hebben laten vallen in ruil voor een ministerssteek. Maar in 1946 kwam Oud, die deze ministerssteek opzette, zelfs samen met de SDAP in één partij terecht. Het bleek een kortstondige vergissing. De traditie van anti-socialisme zette zich voort in de VVD, en werd door de regeringssamenwerking tussen 1948 en 1952 slechts versterkt, zo schrijft Voerman (DNPP). In de decennia daarna hebben de waarschuwingen tegen de dreigende socialistische monsterstaat weinig aan kracht ingeboet, onverschillig of ze nu door Oud, Van Riel of Wiegel werden geuit. De politicoloog Becker (WBS) signaleert voor de jaren tachtig en negentig een zekere normalisering tussen PvdA-VVD, al ontbrak ook toen de wederzijdse wil om tot echte toenadering te komen. Zodoende lijkt de huidige Paarse samen-

werking niet voort te vloeien uit een duidelijke historische ontwikkeling, maar veeleer het gevolg van incidentele gebeurtenissen, concreet: het monsterverlies van het CDA.

Jan-Jaap van den Berg

G. E. de Vries, *Honderd jaar gemeenschapsregime in Esserheem, Veenhuizen 1895-1995* (Arnhem: Gouda Quint, 1995, 328 blz., ISBN 90 387 0432 1).

In 1995 was het honderd jaar geleden dat de penitentiaire inrichting Veenhuizen II, nu Esserheem genaamd, werd gebouwd op het terrein waar al sinds 1823 een gesticht voor bedelaars en landlopers was gevestigd. Ter gelegenheid hiervan is de geschiedenis van honderd jaar Esserheem beschreven. Hiermee is het mogelijk geworden zich een voorstelling te maken hoe het leven in het 'Drents Siberië' geweest is. Aanvankelijk was Esserheem bedoeld om degenen die zich — veelal door de drank — niet zelfstandig konden handhaven, uit de samenleving te houden en te resocialiseren. Later werden de Veenhuizense gestichten steeds meer echte strafgevangenissen met een criminele populatie. Uitgangspunt was dat Veenhuizen zichzelf zou moeten kunnen onderhouden.

We hebben dus te maken met een nieuwe bijdrage aan wat zo langzamerhand een genre is geworden, de geschiedschrijving van strafpraktijken. Daarin zijn twee typen publicaties te onderscheiden. De eerste soort omvat de teksten gecomponeerd aan de hand van een bepaald theoretisch concept, de tweede de teksten waarin niet veel anders wordt gedaan dan feiten chronologisch presenteren. Het boek van Herman Franke over de geschiedenis van het Nederlandse gevangeniswezen (*Twee eeuwen gevangen*, 1990) is een goed voorbeeld van een publicatie van de eerste soort. Het boek van Gerben de Vries is duidelijk van het tweede type en alleen maar te vergelijken met de zeer feitelijke geschiedschrijvingen van Eggink (1957) en Hallema (1958) over het Nederlandse gevangeniswezen. Naar mijn mening gaat het te ver alleen studies van het eerste type wetenschappelijke relevantie toe te kennen. Theoretisch goed onderbouwde boeken zijn voor menigeen interessanter, maar zouden moeilijk geschreven kunnen worden zonder het werk van de feitenverzamelaars.

Aldus gezien heeft de auteur een in zijn soort niet onverdienstelijk boek geschreven. Hij heeft de honderd jaar in dertien tijdvakken verdeeld en steeds gedetailleerd weergegeven hoe het zat met gebouwen, reglementen, regiem, personeel, de verpleegden en gedetineerden, hun voedsel, vrije tijdsbesteding en overig wel en wee. Uit het geheel dat zo is ontstaan blijkt hoe diepgaand in die honderd jaar het leven in een dergelijke inrichting veranderd is, in het bijzonder in de afgelopen vijftig jaar. Aanvankelijk was alles verboden, tenzij het uitdrukkelijk was toegestaan. Aan het eind van de beschouwde periode was alles toegestaan, tenzij het verboden was. In de begindagen moesten de verpleegden in bruine pilo-uniformen elf uur per dag werken in een omgeving waar gebouwen namen hadden als 'Plichtsgevoel', 'Flink en Vlug' of 'Levenslust'. Aan het eind van de twintigste eeuw hebben gedetineerden een rechtspositie en eigen kleding en kunnen zij gebruik maken van televisie en computers. Er is ook een constante factor: het resocialiseren van de ingeslotenen was en bleef onbegonnen werk.

Door zijn rijkdom aan typerende bijzonderheden over het alledaagse gestichtsleven is dit boek van betekenis voor wie daarin geïnteresseerd is. De beperkte pretentie van de auteur levert echter tegelijk een belemmering op voor wie het onderwerp vanaf een hoger abstractieniveau wil bezien. Daarbij wordt namelijk geen enkele hulp geboden. Er wordt weinig samen-